

TBMM
HALKLARIN EŞİTLİK VE DEMOKRASİ PARTİSİ
GRUP BAŞKANLIĞI

Sayı : 19764
Tarih : 07.09.2026

49075

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Aşağıdaki sorularımın *Cumhurbaşkanı Yardımcısı Sayın Cevdet YILMAZ* tarafından Anayasa'nın 98'inci ve TBMM İçtüzüğü'nün 96'ncı ve 99'uncu maddeleri gereğince yazılı olarak cevaplandırılmasını arz ederim.

Ayten KORDU
Tunceli Milletvekili

Dersim 1937-38 tarihlerinde gerçekleşen Dersim Katliamı, Askeri operasyonlar, kitlesel katliamlar, zorunlu iskân ve sürgün uygulamaları ile Cumhuriyet tarihinin en ağır insan hakları meselelerinden biri olarak bütün boyutlarıyla araştırılması gereken tarihsel bir dönemdir. Dersim Katliamının bütün yönleriyle açıklığa kavuşturulmamış başlıklarından biri, Dersim'de zehirli gaz veya kimyasal savaş maddelerinin kullanıldığına ilişkin iddialardır.

Bu iddialara ilişkin anlatımların geçmişi uzun yıllara dayanmaktadır. Dönemin devlet bürokrasisi içerisinde olan canlı tanıklarından Dışişleri Bakanlığı da yapmış olan İhsan Sabri Çağlayangil'in 1986 yılında Kemal Kılıçdaroğlu'na verdiği röportajda Dersim'de mağaralara sığınan insanlara karşı gaz kullanıldığı yönünde anlatımda bulunmuştur. Bunun yanı sıra, Seyid Rıza'nın kızı Leyla'nın 17 Ağustos 1937 tarihinde Laçınan Deresi'nde yaşananlara ilişkin tanıklığında, farklı silahların kullanıldığı ve son kullanılan silahın ardından öldürülen çocukların bedenlerinin "masmavi" olduğu yönündeki anlatım bulunmaktadır.

Bu tanıklıkların tarihsel öneminin ortaya çıkarılması bakımından yapılması gereken; tanık anlatıları, dönemin askerî belgeleri, operasyon raporları, tıbbi ve adli kayıtlar, mühimmat ve lojistik kayıtları ve devlet arşivleriyle karşılaştırmalı olarak incelemektir. Nitekim son yıllarda ortaya çıkan arşiv belgeleri bu konuda araştırılması gereken somut bir tarihsel zemin bulunduğunu göstermektedir.

7 Ağustos 1937 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararında, çeşitli uçak bombalarında kullanılmak üzere yaklaşık 20 ton Chloracetophenon, İperit ve benzeri gaz ile bunların bombalara doldurulmasına yönelik komple otomatik tesisatın Almanya'dan satın alınmasının öngörüldüğü aktarılmıştır.

Buna ek olarak, Araştırmacı-Yazarlar Nesimi Aday ve Mahsuni Gül'ün Dersim Gazetesinde yayınlanan çalışmalarında; Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi'nde bulunan ve gizliliği 20 Kasım 2020 tarihinde kaldırılan 20 Ağustos 1938 tarihli bir yeni belge daha ortaya çıkarmışlardır. Bu belgeye göre zehirli ve boğucu gazların yapımında kullanılacak olan bir Gaz Doldurma Tesisatının tedarikine ilişkin yeni ve somut bilgiler ortaya konulmuştur. Belgede, Berlin Büyükelçiliği'nden alınan bilgiye dayanılarak Kiel'deki Hagenuk firmasıyla gaz doldurma tesisatının satın alınması konusunda temasa geçilmesinin istendiği ve tesisat bedelinin kliring yoluyla ödenmesinin öngörüldüğü belirtilmektedir.

Dolayısıyla 1937 tarihli satın alma kararı ile 1938 tarihli diplomatik belge birlikte değerlendirildiğinde, sadece kimyasal maddelerin satın alınmasının değil, bunların askerî amaçlarla bombalara doldurulmasını sağlayacak özel bir teknik sistemin de temini için işlem yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak bu malzemelerin Türkiye'de hangi kurum veya birliklere teslim edildiği ve nerelerde kullanıldığı gibi sorular halen kapsamlı biçimde cevaplandırılmış değildir. Bu nedenle devletin ilgili kurumları, arşiv belgeleri ve bilimsel araştırmalar ışığında bu soruların cevaplarını açıklığa kavuşturmalıdır.

Konunun uluslararası boyutu da bulunmaktadır. 2019 yılında Almanya Federal Meclisi'ne taşınan soru önergesinde Türkiye'deki arşiv belgeleri üzerinden Almanya'dan kimyasal savaş maddeleri ve bunların kullanımına yönelik teknik donanım satın alındığına ilişkin iddialar gündeme getirip araştırılmıştır.

Almanya Federal Meclisi Bilimsel Hizmetleri tarafından 22 Haziran 2026 tarihinde tamamlanan “*Militäroperationen und Widerstand in Dersim 1937/38. Historische und völkerrechtliche Einordnung*” başlıklı çalışma, Dersim 1937-38 sürecini tarihsel ve uluslararası hukuk bakımından ele almış ve Almanya'dan Türkiye'ye gerçekleştirilen askeri sevkiyatlar kapsamında zehirli gaz kullanımına yönelik silah ve savaş tekniği donanımına ilişkin değerlendirmelere yer vermiştir.

Bu gelişmeler karşısında Türkiye'nin kendi arşivlerini esas alan kapsamlı ve bağımsız bir araştırma yürütmesi zorunludur. Özellikle devlet arşivlerinde bulunan satın alma kararları, diplomatik yazışmalar, ödeme ve sevkiyat belgeleri ile Dersim'deki askeri operasyonlara ilişkin kayıtların birlikte incelenmesi, tarihsel hakikatin ortaya çıkarılması açısından kritik önem taşımaktadır.

1937-38 tarihlerinde gerçekleşen Dersim Katliamına ilişkin hakikatin ortaya çıkarılması; katledilen canların yakınlarının hakikate erişim hakkı, devletin tarihsel sorumluluğuyla yüzleşmesi, demokratikleşme ve toplumsal barış açısından da güncel bir sorumluluktur.

Bu bağlamda;

1. Cumhurbaşkanlığı tarafından, 7 Ağustos 1937 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Almanya'dan yaklaşık 20 ton Chloracetophenon, İperit ve benzeri gazlar ile bunların bombalara doldurulmasını sağlayacak otomatik tesisatın satın alınmasına ilişkin belgeler ve 20 Ağustos 1938 tarihli Hagenuk belgesi birlikte değerlendirilerek kapsamlı bir inceleme yapılmış mıdır? Yapıldıysa ulaşılan sonuçlar nelerdir?
2. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı ve ilgili diğer devlet arşivlerinde, söz konusu gazların ve otomatik doldurma tesisatının satın ve bu bağlamda bombardıman uçakları alınması, bedelinin ödenmesi, Almanya'dan Türkiye'ye sevki, Türkiye'de teslim alınması, depolanması ve askeri birliklere dağıtılması süreçlerine ilişkin hangi belgeler bulunmaktadır? Bu belgelerin tamamının araştırmacıların erişimine açılması planlanmakta mıdır?
3. Dersim kırımında gaz kullanıldığına ilişkin tarihsel tanıklıklar ile devlet arşivlerinde bulunan kimyasal savaş maddesi ve gaz doldurma tesisatı belgelerinin birlikte değerlendirilmesi amacıyla, bağımsız tarihçiler, hukukçular, kimyasal savaş konusunda uzman bilim insanları ve ilgili akademisyenlerden oluşan bağımsız bir araştırma komisyonu kurulması düşünülmekte midir?

4. Dersim Katliamında kullanılan askeri mühimmat, uçak bombaları, kimyasal maddeler, lojistik sevkiyatlar ve askeri birliklerin hareketlerine ilişkin arşiv belgeleri bütünlüklü biçimde incelenmiş midir? Özellikle insanlığa karşı suç olarak da nitelendirilen gaz ve kimyasal maddelerin sivillere karşı kullanıldığı iddialarını aydınatabilecek mühimmat sevk ve teslim kayıtları, askerî operasyon raporları, sağlık ve adli kayıtlar ile dönemin yazışmaları üzerinde özel bir çalışma yapılmış mıdır?
5. Almanya Federal Meclisi Bilimsel Hizmetleri'nin 22 Haziran 2026 tarihli raporunda yer alan tespitler Cumhurbaşkanlığı tarafından incelenmiş midir? İncelendiyse, raporda Almanya'dan Türkiye'ye yapılan askeri sevkiyatlar kapsamında zehirli gaz kullanımına yönelik silah ve savaş tekniği donanımına ilişkin değerlendirmeler konusunda Cumhurbaşkanlığı'nın resmi yaklaşımı nedir?
6. Cumhurbaşkanlığı; Dersim 1937-38 sürecine ilişkin Türkiye ve Almanya arşivlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, kimyasal savaş maddelerinin satın alınması ve olası kullanımıyla ilgili bütün belgelerin araştırmacılara açılması, tarihsel tanıklıkların bilimsel yöntemlerle değerlendirilmesi ve sonuçların kamuoyuna açıklanması amacıyla kapsamlı bir Dersim Hakikat ve Yüzleşme Araştırması başlatmayı planlamakta mıdır? Planlanıyorsa hangi kurum tarafından, hangi kapsamda ve hangi takvim içerisinde yürütülecektir?